

KERKÜK ÇOK IRAK DEĞİL
PROF. DR. EŞREF BUHARALI'ya armağan...

TÜRK TARİHİNE DAİR YAZILAR-II

ТҮРКІ ХАЛЫҚТАРЫ ТАРИХЫНА БАЙЛАНЫСТЫ ЗЕРТТЕУЛЕР

TURKİY XALQLAR TARİXİĞA DOİR İZLANIŞLAR

TҮРК ТАРІХЫ БОЈОНЧА ИЗІЛДӨӨЛӨР

TÜRK TARYHYNA DEĞİŞLİ ÝAZGYLAR

TÜRK TARİXİNƏ DAİR YAZILAR

تورك تاريخينه دائر يازيلر

Editör

Alpaslan DEMİR

Tuba KALKAN - Eralp ERDOĞAN

gece
kitaplığı

Yayın Koordinatörü • Yaşar HIZ
Genel Yayın Yönetmeni • Aydın ŞİMŞEK
Editör • Alparslan DEMİR • Tuba KALKAN •
Eralp ERDOĞAN
Kapak Tasarım • Ali İMREN
İç Tasarım • Serkan AKKUŞ
Sosyal Medya • Betül AKYAR

Birinci Basım • © Aralık 2017 / ANKARA
ISBN • 978-605-288-180-4

© copyright

Bu kitabın tüm yayın hakları yazarlarına
aittir. İzin alınmaksızın başka yerde
yayınlanamaz. Yazıların sorumluluğu
yazarlarına aittir.

Gece Kitaplığı

Adres: Korkut Reis Mh. Yeşilirmak Cd. 1 O / B
Demirtepe Çankaya/ ANKARA
Tel: 0312 384 80 40

web: www.gecekitapligi.com
e-posta: gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt

Bizim Büro

Sanayi 1. Cadde Sedef Sk. No: 6/1
İskitler - Ankara
Sertifika No: 26649
Tel: 0312 229 99 28

KERKÜK ÇOK IRAK DEĞİL
PROF. DR. EŞREF BUHARALI'YA ARMAĞAN

TÜRK TARİHİNE DAİR YAZILAR II

ТҮРКІ ХАЛЫҚТАРЫ ТАРИХЫНА БАЙЛАНЫСТЫ ЗЕРТТЕУЛЕР
TURKIY XALQLAR TARİXİGA DOİR İZLANIŞLAR
ТҮРК ТАРИХЫ БОЮНЧА ИЗИЛДӨӨЛӨР
TÜRK TARYHYNA DEĞİŞLİ YAZGYLAR
TÜRK TARİXİNƏ DAİR YAZILAR

تورک تاریخینه دائر یازیلر

Editörler

Alpaslan DEMİR-Tuba KALKAN-Eralp ERDOĞAN

Ankara 2017

İÇİNDEKİLER

Önsöz	13
Kısaltmalar	14
Kerkük'ten Anadolu'ya Uzanan Yol (Tuba KALKAN)	15

I. SİYASET

Genel Hatları İle Hint Coğrafyasında Sakalar M. Melis ÇELİKTAŞ	25
Göktürk Dönemi Türk Diplomasisinin Hususiyetleri Üzerine Oktay BERBER	33
Azerbaycan Şehirlerine Yapılan Gürcü Taaruzları (11 ve 12. Yüzyıllar) Cihat AYDOĞMUŞOĞLU	47
Memlûkler ve Haçlılar Arasındaki Antlaşmalarda On Yıl Kuralı Süleyman ÖZBEK-Esra ÇIPLAK	57
Memlûklerin Akka'yı Fethine Tepkiler: Ticari Ambargo ve 1293 Alanya-İskenderiye Haçlı Saldırısı Mehmet Ali BOZKUŞ	71
Kazakların Milli Direnişi (XVII-XX. YY.) Halida DEVRİŞEVA	83
Rusların Gence'yi İşgali (4 Ocak 1804) Özgür TÜRKER	93
1876 Berlin Memorandumu Karşısında İngiltere Mithat AYDIN	105
Osmanlı Devleti'nin İlk Bükreş Sefiri Süleyman Hurşid Bey (1846-1885) Selda KILIÇ	121
Gaspıralı İsmail ve Kırım Ahali Cumhuriyeti Hasan IŞIK- Ahmet DOĞAN	133
II. Dünya Savaşı Öncesi İngiliz Basınının Sovyetler Birliği'ne Bakışı Üzerine Genel Bir Değerlendirme Hakan KURT	151
II. Dünya Savaşı'nda Çanakkale ve Çevresinde Alınan Güvenlik Önlemleri Şeyda BÜYÜKCAN SAYILIR	159
II. Dünya Savaşında Kafkasya'da Sovyet Sisteminin Uyguladığı Sürgünü Hatırlamak ve Anlamak Mehmet ALPARGU	173
Türk Dış Politikasında Musul (1922-1926) Tahir KODAL	187
XX. Yüzyılın İlk Yarısında İran'da Rus Nüfuzu Sonay ÜNAL	245

Türk Basınında Kıbrıs Meselesi (1955-1974) İsmail ŞAHİN.....	257
Türkiye'nin Hazar Enerji Kaynakları Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme Mustafa GÖKÇE.....	273
Kâmrân İnan'ın Yönetim ve Dış Politika Anlayışına Bakış Tekin ÖNAL.....	283

II. TEŞKİLAT

Osmanlı Ateşli Silah Teknolojisinin İslam Dünyasına İntikali ve Osmanlı Devleti'nin Türkistan Hanlıklarına Yaptığı Askeri Yardımlar (XVI-XIX. Asırlar) Selim Serkan ÜKTEN.....	297
Askeri Nakil Merkezi Olarak Trabzon (1826 Numaralı Şerhiye Siciline Göre) Murat GÜNEY.....	319
Osmanlı Devleti'nde Askeri ve Lojistik Amaçlı Bir Uygulama Örneği: "Kale Şenletmek" Samettin BAŞOL.....	327
Fırka-i İslahiye Ordusunun Özellikleri ve Faaliyetleri Nuri YAVUZ.....	335
PR Teşkilatı (Gizli Telgraf Teşkilatı) ve Ahmed Cevad Besen İsmail EFE.....	347
Çarlık Rusya'nın Askerî Okulu: Nikolaevskaya Akademisi Murat ÖZKAN.....	357
İkinci Meşrutiyet Döneminde Osmanlı Donanma ve Ordusunda Bulaşıcı Hastalıklara Karşı Alınan Önlemler Eda Gülşen GÖMLEKSİZ.....	371
Timurlu Devri Kaynaklarına Dair I "Devri Aydınlatan Meşalelerden Birkaç Hüzme" Ali Rıza YAĞLI.....	385

III. SOSYAL HAYAT

Erken Ortaçağ'da İç Asya'dan Erdel Bölgesi'ne Yapılan Göçler Pınar Yiğit TÜRKER.....	401
Daltaban Mustafa Paşa'nın Hayatına Dair İzler: Tereke Kaydından Hareketle Gülser OĞUZ.....	409
Çorum'da Kalenderî Geleneğinden Bir Abdal: Kutbu'l-Büdelâ Abdal Ata ve Zaviyesi Sadullah GÜLTEN.....	423
Osmanlı Devleti'nde Fare Problemleri ve 1866 Trhala Fare İstilas Alpaslan DEMİR.....	435

Osmanlı'da Kara Sevda İleti Yasin DÖNDER	449
1815-1911 Yılları Arasında Şiran Şeriyeye Sicillerine Yanstıyan Boşanma Davalarının Analizi Murat GÜNEY	457
18 Mart 1953 Yenice-Gönen Depremi Cemile ŞAHİN	469

IV. ŞEHİR VE EKONOMİ

Bâdgis'teki Türk Hakimiyeti Tuba KALKAN	487
X-XIII. Yüzyıllar Arasında Haleb ve Çevresi Taner ATMACA	501
İlhanlılar Devrinde Erzincan Fırdevs ÖZEN	515
Rusların Hatıralarına Göre XVIII-XIX. Asırlarda Büyükdere Fatih ÜNAL	543
Constantin-François Volney'in Seyahatnamesinde Mısır Fatma UYGUR	571
Hülasa-i Ahvali'l-Buldan'a Göre 19. Yüzyılda Osmanlı Afrikası Üçler BULDUK	581
Kerkük'ün Mahalleleri: Kentsel Yerleşimin Mekânsal Organizasyonu Fasih DİNÇ	593
Amasya Belediye İdaresi ve Sağlık Alanındaki Hizmetleri (1870-1910) Edip UZUNDAL	603
Soğdça Yazılı Türk Kağan Ünvanlı Batı Köktürk Sikkeleri Üzerine Gaybullah BABAYAR	615
Memlük Toplumu: Sosyal Yapı, Şehirler ve İktisadî Faaliyetler Üzerine Bir Bakış Adnan KARA	637
Buharlı Çağında İstanbul'da Bir Rus Vapur Kumpanyası Mesut KARAKULAK	657
XIX. Yüzyılın Sonu, XX. Yüzyılın İlk Çeyreğinde Kırgız Topraklarını Ziyaret Eden Osmanlı Vatandaşları Abdrasul İSAKOV	677
Tire İlçesi Eğridere Köyü'nde Rumi 1320 (M.1904) Tarihli Son Osmanlı Nüfus Tahriri (Sayım / Yazım) ve Nüfus Defterinin İncelenmesi Necat ÇETİN	697

V. KÜLTÜR VE SANAT

Büyük Selçuklular İle Bâtınîlerin Kültürel Mücadeleleri ve Nizamiye Medreselerinin Rolü

Remziye YILMAZ..... 711

Büyük Selçuklularda ve Memlüklerde Av

Tülay YÜREKLİ..... 723

Memlük Ordusunda Askeri Müzik –**Prof. Dr. Eşref Buharalı'nın Yönlendirmesi Işığında**

Feyzan GÖHER VURAL..... 733

Safevilerde Okçuluk ve Kabak Oyunu'na Genel Bir Bakış

Eralp ERDOĞAN..... 741

Umdetü'l-Ahbâr'ın 18.Yüzyıldan Günümüz Kırım Coğrafyasına Taşdığı Kültürel Birikim Örnekleri

Derya DERİN PAŞAOĞLU..... 747

Klasik Dönem Osmanlı Tarih Yazımında Macar İmgesi

Yunus İNCE..... 761

Divanü Lûgat-it-Türk'te Geçen Atasözleri

Saadettin Yağmur GÖMEÇ..... 773

Arap Harfli Kitabelerin Türk Mimarisindeki Önemi

Kerim TÜRKMEN..... 797

Tarihsel Süreçte Suç ve Ceza: Tarih Öğretiminde Tematik Öğrenmeye Yönelik Bir Değerlendirme

Hamza KELEŞ- A. Nihan EROL ŞAHİN, Ayten KİRİŞ AVAROĞULLARI..... 801

Kerküklü Mehmet Sadık ve “Ey Kerkük” Adlı Şiirinin Düşündürdükleri

Ahmet KANKAL..... 811

DALTABAN MUSTAFA PAŞA'NIN HAYATINA DAİR İZLER: TEREKE KAYDINDAN HAREKETLE

Gülser OĞUZ*

Giriş

Bu çalışma Milli Kütüphane'den temin edilen Demirbaş no 89, Mikrofilm no 4707 nolu Edirne Şer'iyeye Sicil Defterindeki Daltaban Mustafa Paşaya ait olan tereke kaydının kaynaklığında yapılacaktır. Yani çalışmanın odağında Daltaban Mustafa Paşa'nın siyasi ve askeri kişiliğinden ziyade, bu verilerin anlattığı kadarıyla bir vezir ve şahıs olarak Daltaban Mustafa Paşa'nın hayatını nasıl yaşadığına dair ipuçlarını takip etmek vardır. Bunun için öncelikle Daltaban Mustafa Paşa'nın hayatına dair kısa bilgi verildikten sonra belgelerin tanıtımı yapılacaktır. Sonrasında ise asıl konuya geçilecektir.

Daltaban Mustafa Paşa

Tebdîl-i kıyâfetle şehir içinde yaya gezmesi ve hızlı hareketinden dolayı "Daltaban" lakabıyla anılan Mustafa Paşa, XVII. yüzyıl ortalarında Manastır'da doğdu.³⁹ Genç yaşta Sadrazam Kara İbrâhim Paşa'ya intisap etti. Daha sonra sırasıyla kapıcılar kethüdâlığı, kapıcıbaşılık, mîrâhurluk gibi görevlerde bulundu. 1691'de yeniçeri ağalığına, ertesi yıl Babadağı muhafazlığına tayin edildi, adı bu görevi sırasında bazı suiistimallere de karıştığı söylenir. II. Mustafa'nın 1696'daki ikinci Avusturya seferine Anadolu Beylerbeyi olarak katılmıştır. Aynı yıl Diyarbakır Beylerbeyi olan Daltaban, halktan haksız yere mal toplamak gerekçesiyle şikâyet edildi ve suçlu bulunup ölüme mahkûm edildiye de affedildi. Bunun üzerine Bosna sınırındaki Poçitel Kalesi'ne sürüldü. Daha sonra Bosna valiliği ve seraskerliğine getirildi (1697). Bu görevi sırasındaki askerî başarıları şöhretini daha da arttırdı. 1699 yılı başlarına gelindiğinde Rakka Beylerbeyiliğine tayin edildi ve o bölgedeki halkı eşkıya tasallutundan kurtarmak, bazı aşiretleri iskân etmekle görevlendirildi. Bu vazifesi sırasında da adı bazı yolsuzluklara karışan Mustafa Paşa 1700 yılında Bağdat valiliğine getirildi. Bu dönemde Osmanlı Devleti yıllardır Batı'da Avusturya, Rusya ve Venedik'le savaş halinde olmasından dolayı o sırada Halep ve Şam dolayları büyük bir kargaşa içindeydi. Basra ise birkaç yıl önce İran'ın eline geçmişti. Uhdesine Basra seraskerliği de verilen Mustafa Paşa'ya işgal altındaki yerleri geri almak ve o bölgede asayiş sağlamaya görevi verildi. 1701 yılında Kurna ve Basra'yı kurtardı, aynı yıl Fırat nehrinin mecrasını tanzim etmekle görevlendirildi.

Mustafa Paşa daha sonra ikinci defa Anadolu Beylerbeyiliğine tayin edildi, çok geçmeden de Amcazâde Hüseyin Paşa'nın yerine sadrazamlığa getirildi (27 Eylül 1702). Çevresine karşı sert tutumu, Yeniçeri Ocağı'nı tahrik edici davranışları, Karlofça Antlaşması'nın açık maddelerine rağmen el altından savaş hazırlıklarına başlaması, bunun için Kırım hanını teşviki, bir Tatar fitnesine sebep olması ve adının rüşvet olaylarına karışması saraydaki düşmanlarını harekete geçirdi.⁴⁰ Sonunda Râmi Mehmed Paşa ve Şey-

* Yrd. Doç.Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, gulseroguz@nevsehir.edu.tr

³⁹ Istranca civarında Petriş Köyü'nde doğduğu da söylenir. Abdülkadir Özcan, 'Daltaban Mustafa Paşa', **Tarih Enstitüsü Dergisi**, Sa. 13, Sene 1983-1987, s. 300.

⁴⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, IV. Cilt, 1. Bölüm, Ankara, 1982, s. 18-19. Ayrıca bkz. Rifa'at Abou-El-Haj, **1703 İsyanı Osmanlı Siyasetinin Yapısı**, Çev. Çağdaş Sümer, Ankara, 2001, s. 90-91.

hülislâm Feyzullah Efendi'nin kurduğu bir planla II. Mustafa tarafından görevinden alındı ve 10 Ramazan 1114 (28 Ocak 1703) günü katledildi. Öldüğünde 50 yaşlarında olduğu bilinmektedir. Ölümüne “*saâdetü'l-mabşer*” sözüyle tarih düşürülmüştür.⁴¹

Hülâsa kısa süren vezir-i azamlığına rağmen yeniçeri ağalığı yapmış, bazı eyaletlerin valiliklerinde görev almış ve seraskerliklerde bulunmuştur. Okuma yazma bilmediği yönünde bilgiler vardır.⁴² Fakat bu bilgilerin onu sevmeyenlerin kötü hareketleri olabileceği de belirtilmiştir.⁴³ Bir kumpas ile öldürülen Daltaban'ın kapıarasına habs edilip öldürüldüğü belirtilmiştir. Cellâtlarına da “*Kâfirlerin öldüremediği adamı, şimdi siz sözde Müslümanlar öldürün.*” dediği söylenir. Ölümünden sonra 500 kese akçesi ile yüz kese akçeden fazla tutan eşya ve hayvanları müsadere edilmiş, bir kısmı satılarak borçları kapatılmıştır.⁴⁴

Belgelerin Tanıtımı

Bu çalışma için yukarıda bahsedilen Demirbaş no 89 olan Edirne Şer'îye Sicil Defteri kullanılmıştır.⁴⁵ Defterin 87, 88, 89 ve 90. sayfaları Daltaban Mustafa Paşa'nın terekese vardır. Kaydın tutulma tarihi 20 Muharrem 1115(5 Haziran 1703)'tir. 87. sayfada tutulan kaydın ‘*tereke*’ olduğu yazılmıştır.⁴⁶ Bir diğer dikkat çekici ibare ‘*Vezir-i azam iken bundan esbak vefat eden Daltaban Mustafa Paşa bin Mehmed bin Mahmud'un*

41 Geniş bilgi için bkz. Abdülkadir Özcan, ‘Daltaban Mustafa Paşa’, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 8, s. 433-434.

42 Hammer, Von J., *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. III, İstanbul, 2008, s. 308.

43 Abdülkadir Özcan, ‘Daltaban Mustafa Paşa’, *Tarih Enstitüsü Dergisi*, s. 300.

44 Özcan, ‘Daltaban Mustafa Paşa’, *Tarih Enstitüsü Dergisi*, s. 327.

45 Bu defter ‘Bir Osmanlı kentinde Taşınır ve Taşınmaz Mal Varlığına Dayalı Servet Analizi: Edirne Örneği’ isimli doktora tezinde kullanılmıştır. bu çalışmada Daltaban Mustafa Paşa'nın eşyalarına kısmen değinilmiştir. Fakat tezin odak noktası Daltaban Mustafa Paşa olmadığı için konunun tekrar ele alınabileceği düşünülmüştür. Bkz. Gülser Oğuz, *Bir Osmanlı kentinde Taşınır ve Taşınmaz Mal Varlığına Dayalı Servet Analizi: Edirne Örneği*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2013.

46 Burada bir konuya açıklık getirilmesi gerekir. Ele aldığımız bu kayıtlar tereke kayıtları mı, yoksa müsadere sonucu tutulmuş kayıtlar mıdır? Tereke bir kişinin ölümünden sonra ölenin küçük çoğunun kalması, devlete borcunun kalması, askeri sınıf üyesi olması gibi gerekçelerle tutulan kayıtlardır. Kişinin geride bıraktığı mal varlığını ihtiva ederler. Terekeyi tutan kişiler de kassamlardır. Sait Öztürk, ‘Kassam’, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 24, s. 581. Bu kayıtlara muhallelâf da denir. Bkz. Tahsin Özcan, ‘Muhallefât’, *İslam Ansiklopedisi*, C. 30, s.406-407. Bu kayıtlarla karıştırılan müsadere edilen mallar vardır. Müsadere Osmanlı devletinde başta devlet malını zimmetine geçiren yada isyancıların malının el koymasıyla oluşan duruma verilen addi. Bu usul sonradan devletin maddi sıkıntıları arttıkça genelleşmiştir. Neredeyse ulema hariç kayda değer malvarlığı olan bütün devlet adamlarının malları müsadere edilir hale gelmiştir. Tuncay Öğün, ‘Müsâdere’, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 32, s. 37-38. İşte bu noktada tereke kayıtları ile müsadere sonucu tutulan kayıtların birbiriyle karıştırılmaması gerektiği vurgulanmıştır. Çünkü müsadere esnasında bütün ailenin de mal varlığı kayıt altına alınabilmektedir. Bu konuda geniş bilgi için bkz. Christoph K. Neumann'dır. ‘Birey Olmanın Alâmeti Olarak Tüketim Kalıpları: 18. Yüzyıl Osmanlı Meta Evreninden Örnek Vakalar’, *Tarih ve Toplum*, Bahar 2009, s. 12-17. Bu noktada daltaban Mustafa Paşa'nın elimizdeki verilerinin nasıl yorumlanacağı konusunda karmasa söz konusudur. Fakat belgede yukarıda da değinildiği gibi iki yerke ‘tereke’ tabirinin kullanılması kendine ait malların kaydı olduğu izlenimini doğurmaktadır. Belgedeki en net olan şey, elimizdeki liste borçlunun ödenebilmesi için satılan eşyalarından oluşmuştur. Tereke kayıtlarıyla ilgili bilgi edinmek için bkz. Yusuf Oğuzoğlu, ‘Sicillerdeki Tereke Kayıtlarının Kültürel Malzeme Olarak Değeri’, *III. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Ankara 1985, s. 1-5; Orlin Sabev, ‘Osmanlı Toplumsal Tarihi İçin Değerli Kaynak Teşkil Eden Tereke ve Muhallefât Kayıtları’, *Osmanlı Coğrafyası Kültürel Arşiv Mirasının Yönetimi ve Tapu Arşivlerinin Rolü Uluslararası Kongresi*, İstanbul 2012, s. 259-272, Hülya Canbakal, ‘Barkan'dan Bu Yana Tereke Çalışmaları’, *Vefatının 30. Yıldönümünde Ömer Lütfi Barkan, Türkiye Tarihçliğine Katkıları ve Etkileri Sempozyumu*, İstanbul 2009, s. 1-7.

Dıyını terekkesinden eşyed olduğu...' bilgisidir. Buradaki bilgilerden borçlarını ödemek için Sûk-ı Sultanî'de satılan mallarının listesi olduğu anlaşılmaktadır. Tespit edilen bu veriler, Abdülkadir Özcan'ın verdiği bilgilerle örtüşmektedir. Dolayısıyla eşyalarının tamamının değil de borçlarını karşılayacak kadarının satıldığı ve hayatına dair tespit edilenlerin örneklem olarak ele alınması gerektiği açıktır. Terekenin üç farklı yerden gelen eşyalardan oluştuğu anlaşılmaktadır. Bunlardan biri kanaatimize göre Edirne'deki mallarıdır. Diğerleri de öldüğünde yanında bulunan eşyaları olduğu anlaşılmaktadır. Son olarak İstanbul'dan Edirne'ye naklolunan mallar kaydına rastlanmıştır.⁴⁷ Genel itibarıyla Edirne'deki malları giyim kuşam ve ev eşyalarından, Edirne'den gelenler atlardan ve yanında olan eşyaları da silahlar ve çok sayıda çadırdan oluştuğu anlaşılmıştır.⁴⁸ Son bölümde de satım esnasında yapılan masraflar düşüldükten sonra geriye kalan paranın alacaklılara dağıtıldığı görülmüştür. Bu kısım çalışmanın dâhiline alınmamıştır.

Daltaban Mustafa Paşa'nın Hayatından İzler

Bahsi geçen defterde sayfalarca tek tek değerleriyle beraber kaydedilen verilerden 18. yüzyılın başlarındaki bir vezirin şahıs olarak hayatına ve bir asker olarak teçhizatına dair önemli verilere ulaşılmıştır. Böylece 18. yüzyılın başlarına bir vezirin hayatına izleri takip ederek yolculuk yapmak mümkün olabilecektir.⁴⁹ Hemen belirtmek gerekir ki, amaç tek tek bütün eşyalarının dökümü vermek değildir. Tespit edilen farklı her unsura değinme kaygısıyla beraber örnekler üzerinden konu ele alınmaya çalışılacaktır.

1-Giyim-Kuşam

Giyim kuşam pek çok unsuru barındırır. Giyim, elbise, çamaşır, saç şekilleri, makyaj, aksesuar, başa ve ayağa giyilenlerin tümü demektir. Giyinmek vücudun dış etmenlerden korunması maksatlı olduğu düşünüldüğünde kişilerin zorunlu ihtiyaçlarından biridir.⁵⁰ Kıyafetin fizikî, etik ve estetik açılarından da önemi büyüktür.⁵¹ Diğer yandan pek çok toplumda olduğu gibi Osmanlı toplumunda da giyim, vücudu örtmenin öte-

⁴⁷ Cahit Telci müsadere esnasında devletin politika olarak İstanbul'a mal taşınması söz konusu olduğunda nakli masraf gerektirmeyen taşınması daha kolay malları tercih ettiğini diğerlerini yerinde sattırıp parasını istediğini yazmaktadır. Çalışmada 'deve' örneğinden hareketle ihtiyaç dâhilinde taşınması masraflı olan malların da naklinin yapıldığını belirtmektedir. Bzk. Cahit Telci, 'Muhasssın Serveti: Aydın Muhasssılları Polad Mehmed ve Veli Paşa'nın Muhallefâtı', *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XXIV, Sa. 2, 2009, s.181. Bu noktada Daltaban Mustafa Paşa'nın İstanbul'dan Edirne'ye nakl edilen malları daha çok at ve at takımları olduğu da vurgulanmalıdır.

⁴⁸ *Edirne Şer'îye Sicili* No 89, s. 87-90.

⁴⁹ Burada şuna da değinmek gerekir ki, mevzu olan bir vezirin hayatıdır. Lüks bir hayatının olduğu tahmin edilebilir bir durumdur. Bu durum eşyalarının fiyatıyla daha çok tespit edilebilir. Yani özellikle Daltaban'ın kullandığı ev eşyası, mutfak eşyası ve pek çok giyim unsuru Osmanlı toplumunda tür olarak mevcuttu. Fakat fiyatları bakımından arada büyük fark bulunmaktaydı. Karşılaştırmak için bkz. Oğuz, *a.g.e.*, s. 166-136. Üst düzey bazı devlet görevlilerinin terekelerini Daltaban Mustafa Paşa'nınkilerle karşılaştırmak için bkz. Bayram Ürekli-Alpay Bizirlik, 'Karaman Valisi Çelik Mehmet Paşa'nın Terekesi', *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sa. 1, 1994, s. 175-226; Gülser Oğuz, 'Tereke Kaydından Hareketle Bir Osmanlı Vezirinin 18. Yüzyıl Başlarındaki Yaşam Tarzı: Amcazâde Hüseyin Paşa', *Millî Folklor*, Sa. 88, 2010, s. 91-100. Örnekler için bkz. Orhan Kılıç, 'Harputlu Hacı Osman'ın 1725 Tarihli Terekisi ve Düşündürdükleri', *Turkish Studies*, Volume 2 /1 Winter 2007, s. 17-26. Burada 18. Yüzyıldan örnekler verilmeye çalışılmıştır. Başka yüzyıllara ait örneklerin de mevcudiyeti bilinmektedir.

⁵⁰ Mahmut Tezcan, 'Giyim Olgusuna Sosyo Kültürel Bakış ve Türklerde Giyim' *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Sa. 1, C. 16, 1983, s. 255.

⁵¹ Nebi Bozkurt, 'Kıyafet', *İslam Ansiklopedisi*, C. 25, s. 508.

sinde anlamlar taşımaktadır.⁵² Kıyafetler kişinin toplumdaki duruşuyla ve cinsiyetiyle ilgili önemli ipuçları verirler.⁵³ Bu noktada kıyafette kullanılan kumaş ve renkler bile önemlidir.⁵⁴ Bu durum Osmanlı toplumu için de geçerlidir.

Yukarıda anlatılan önemde olan giyim kuşanın Daltaban Mutafa Paşa'nın kimliğinde nasıl hayat bulduğuna dair izler şu şekildedir. Yapılan incelemede Daltaban Mustafa Paşa'nın çok sayıda giyim kuşam unsuruna sahip olduğu görülmüştür. Bunlardan en dikkati çekenini de zaman zaman bir servet değerinde olabilen kürkleridir. Kürk, Türkçe bir kelime olup hem işlenmiş hem de işlenmemiş hayvan derilerini ifade eder. Türkler de dahi pek çok medeniyette kürk, zamanla ısınma işlevinin ötesinde lüks tüketim mallarından biri olmuştur. Bu durum Osmanlı toplumu için de geçerlidir.⁵⁵

Daltaban Mustafa Paşa'nın çok sayıdaki kürklerinden dikkati çekenler şunlardır. Öncelikle kürkleri genellikle en değerli kategorisinde olan semmûr ve kakım kürkleridir. Bunların genellikle hangi kumaşla kaplı olduğu ve renkleri ile ilgili de bilginin verildiği görülmüştür. Kaplama kumaş olarak da genellikle şal, bunun yanında sof ve atlas gibi kumaşların kullanıldığı görülmüştür. Bunlardan en değerlisi 160,000 akçe değerindeki 'Beyaz atlas⁵⁶ kablu sırt semmûr kürk'tür. Bu fiyat gerçekten bir servet niteliğindedir. En değerli ikinci sıradaki kürkü de 50,000 akçe değerindeki yine semmûr olan kürküdür ve şekildedir. 'Turuncu şala⁵⁷ kablu semmûr kürk 31,500 akçe, semmûr kabsuz kürk 6400 akçe, gülpembe şala kablu kakım kürk 5350 akçe, turuncu şala kablu kakım kürk 10,100 akçe, mor çuka ferace ve kakım kürk 20.500, turuncu şala kablu kakım kürk 15.100, yeşil şala kablu

52 18. Yüzyılda bazı giyim eşyaları dâhil bazı lüks malların üst düzey yöneticiler tarafından simgesel kullanımları ve bunların nedenleri için bkz. Tülay Artan, '18. Yüzyıl Başlarında Yönetici Elitin Saltanatın Meşruiyet Arayışına Katılımı', **Toplum ve Bilim**, 83 Kış 1999/2000, s. 300-305.

53 Kıyafetin giyinmenin ötesinde mana taşıdığı pek çok çalışmada dile getirilmiştir. Bkz. Betül İspirli Argıt, 'Osmanlı İstanbul'unda Giyim Kuşam', **Antik Çağlardan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi**, Ed. Coşkun Yılmaz, s. 230. Nicole van Os, 'Yenileşme Döneminde Gündelik Hayattan Çizgiler Milli Kıyafet: Müslüman Osmanlı Kadını ve Kıyafetinin Milliyeti', **Türkler Ansiklopedisi**, C.14, s. 237-238. Dilek Himam Er-Oya Sipahioğlu, 'Kostüm Kitaplarında Osmanlı Giysileri Üzerine Bir Değerlendirme', **GSF Sanat Dergisi**, Sa. 24, 2014, s. 125; Bu bakımdan kıyafette kullanılan kumaşın rengi, kalitesi bile önemli olabilmektedir. F. Dilek Himam, '16. Yüzyıl Giysi Tarihi Yazımı Üzerine: Giysilerde Doğu-Batı Etkileşimi, Egzotizm ve Güç', **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sa. 29, 2013, s. 100. Toplumsal kategorinin kumaşla da temsil edildiğinin örnekleri vardır. Mesela Bursa şehir kayıtlarına göre askeri sınıf arasında batıdan ithal edilen yünlü ince kumaş olan 'çuka'dan üst giysisi daha yaygındır. Halil İnalçık, **Türkiye'de Tekstil Tarihi Üzerine Araştırmalar**, İstanbul, 2008, s. 256.

54 Bu duruma örnek bir röportajda verilmiştir. Nurhan Atasoy kendisiyle yapılan bir söyleşide Osmanlı padişahlarının altın ve gümüş katılmış kumaşlar ve kumaşlarda büyük resimler kullanarak nasıl statülerini gösterdiklerini anlatmıştır. Bkz. Sebahat Bağbars, 'Padişah Kaftanları Neden Bu Kadar İhtişamlı?', **Popüler Tarih**, Sa. 64, Aralık 2005, s.60.

55 Filiz Karaca, 'Kürk', **İslam Ansiklopedisi**, C. 26, s. 569. 17. yüzyılda en değerlileri sırasıyla siyah tilki, Sibirya gri sincabı, samur, elma yanağı (tilki postlarının yanak parçalarından yapılmış samura yakın değerinde bir kürk), vaşak, zerdava ve kakım olmakla birlikte kursak, sansar, sincab, çalkafa, tavşan, göçen, çakal, kuzu, kedi gibi hayvanların çeşitli kalitelere kürkleri bulunmakta idi. Karaca, 'a.g.m.', s. 569. Kürkle ilgili dönemi yaşayanların tespitleri için bkz. D'ohsson, M. De M., **18. Yüzyıl Türkiye'sinde Örf ve Adetler**, Çev. Zerhan Yüksel, Tarihsiz, (Tercüman 1001 Temel Eser), s. 91; Lady Montagu, **Şark Mektupları**, Haz. Dursun Gürlek, İstanbul, 2008, s. 37.

56 İpekten dokunmuş bir kumaş. Reşad Ekrem Koçu, **Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü**, Ankara, 1967, s.17.

57 Şal, Keşmir keçisi kılından dokunan kumaş olarak tanımlanmıştır. İsmail Parlatur, **Osmanlı Türkçesi Sözlüğü**, Ankara, 2006, s. 1555.

semmur kürk 25,000 akçe. Kürklerin yanında bunları muhafazada kullanılan kürk kapları da tespit edilmiştir. Dikkat çeken bir başka husus, kürklerin canlı renkli kumaşlar ile kaplanmasıdır. Bu durum, Daltaban Mustafa Paşa'nın tercihiyse –ki hediye edilenler de olabilir- onun renkli kişiliğini akla getirebilir mi?

Daltaban Mustafa Paşa'nın diğer giyim eşyaları arasında bir iç giysisi olarak tanımlanabilecek olan don ve gömleklere rastlanmıştır. Mesela kumaşı bürüncek⁵⁸ olan don ve gömleğinin değeri 2300 akçedir. Yine kısmen bir iç giysisi olarak tanımlanabilecek olan entari⁵⁹ de tespit edilmiştir ki birinin kumaşının kutni⁶⁰ olduğu bilinmektedir. Geniş, beyaz yünlü kumaştan yapılan ve bürgü olarak kullanılan ir tür giysi olarak tanımlanan ihrâm⁶¹ ve zıbin tespit edilen diğer giyim unsurlarıdır. '*Haleb işi*' olduğu belirtilen ve 1850 akçe değerindeki kerrâke⁶² diğer giysi türündendir. Bir tür takım elbise olarak tanımlanan 50,000 akçe değerindeki kutni kapama ve 1400 akçelik Hatayî kapama da kayıtlarda yer almaktadır.⁶³ Şalvar tespit edilen bir başka unsurdur. Öldüğünde yanında olan iki fistanının kumaşının atlas, renklerinin de beyaz ve kırmızı olduğu tespit edilmiştir. Yine bunun yanında Osmanlı toplumunda statü göstergesi olan kaftan da rastlanılan diğer giyim unsurlarındandır.⁶⁴ Kaftan, genellikle süslü ve kıymetli kumaştan, boyu diz kapağına ya da topuklara kadar inen önden açık, bazısının kolları yarıya kadar yırtmaçlı, astarsız üst giyeceği olarak tanımlanmıştır.⁶⁵ Daltaban'ın kaftanı 'kadife⁶⁶ şatır kaftanı 12,050 akçe' olarak kaydedilmiştir. Bunun yanında 9200 akçe değerinde çuka yağmurluk ve uçkur da işlevsel giyimin örneklerini göstermesi bakımından önemlidir. Daltaban Mustafa paşanın giyim unsurlarının içinde dikkati çeken bir başka çeşit kuşak ve kemerlerdir. Kuşak ve kemerlerin; soğuğa karşı koruma, vücudu dik tutma, elbiseyi gösterme, giyen kişinin statüsünü belirtme ve bazı eşyaların taşınmasını kolaylaştırma gibi çeşitli fonksiyonları vardı.⁶⁷ İncelenen kayıta pek çok kaşmirî şal kuşak tespit edilmiştir. Bu noktada Daltaban'ın İstanbul'dan nakledilen mallarının içinde olduğu belirtilen 88 miskal ve 79,820 akçe değerindeki altın ön kuşağı bir vezirin göz alıcı şıklığının tamamlayıcısı durumundadır. Kuşakların bazılarının da sim yani gümüşten yapıldığı tespit edilmiştir. 3 tane de '*yalduzlu nubâs şatır kuşağı 3050*' kaydına rastlanmıştır.

Bileğe takılan yünden eldiven olarak tanımlanan kolçak⁶⁸, Daltaban'ın eşyaları içinde tespit edilen diğer giyim unsurlarındandır. Bir kayıta 19 adet kolçağın 4100 akçe

⁵⁸ Ham ipekten dokunmuş ince bez. Parlatur, a.g.e., s. 223.

⁵⁹ Basma, patiska gibi kumaşlardan yapılan uzun düz kadın esvabı. Eskiden erkekler de giyermiş. Kadın ve erkeklerin geceleyin iç donu üstüne giydikleri kıyafet. Koçu, a.g.e., s. 102.

⁶⁰ Pamuk ipliği karışık atlas taklidi bir ipekli kumaş. Koçu, a.g.e., s.161-162.

⁶¹ Parlatur, a.g.e., s. 704. Ihrâm kayıta bazen 'Cezair ihrâmı' olarak tanımlanmıştır.

⁶² İnce softan yapılan hafif cübbe. Koçu, a.g.e., Ankara, 1967, 154.

⁶³ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. II, İstanbul 1993, s. 164.

⁶⁴ Lale Görünür-Semra Ögel, 'Osmanlı Kaftanları ile Entarilerinin Farkları ve Kullanışları', itü dergisi/b Sosyal Bilimler, C. 3, Sa. 1, 2006, s. 62.

⁶⁵ İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul, 2010, s. 603.

⁶⁶ Kadife çözgüsü ve atkısı ipekten olan havlı bir kumaştır. Hülya Tezcan, 'Osmanlı Dokumacılığı', www.tarihtarik.com.

⁶⁷ Eyüp Şimşek, '18. Yüzyılın Başında Trabzon'da Giyim (1700-1725)', *Mavi Atlas GŞÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Güz 2013, Sa. 1, s. 61. Kemer ve kuşak aynı işlevde bulunsalar da kullanım alanlarında ufak bir farklılık vardı. Kuşaklar günlük kullanılırken kemerler özel günlerde kullanılırdı. Benzer görüşler için bkz. Aygün Ülgen, 'Osmanlı Kuyumculuğu', *Osmanlı*, C.11, s. 243.

⁶⁸ Parlatur, a.g.e., s. 916.

olduğu bilgisi bulunmaktadır. İki ayrı veride de kolçaklarının 'zer nişanlı' olduğu bilgisi vardır ve bunların fiyatları 4000 ve 16.100 akçe olarak verilmiştir.

Giyim kuşamda değinilen bu unsurlardan başka, 'Acem, fitilli' olarak tanımlanan mendiller, diz makraması ve çok sayıda kumaş topu tespit edilmiştir. Bu kumaşlardan 'donluk, gömleklik' gibi ne yapılacağına dair bilgiler de verilmiştir. 'Kırmızı bürünce, elvan sade hâtâyî⁶⁹ donluk, telli hâtâyî donluk, alaca şal donluk' gibi. Bunların içinde dikkati çeken 'paşa çukaşı' kayıdır. Kayıtlar bu tanımlamadan kastedilenin ne olduğunu açıklamadığı için daha fazla yorum yapılamamaktadır.⁷⁰ Bazen de 'Diyarbakir bezî, Kaşmirî alaca⁷¹' şeklinde kayıtlara rastlanmıştır.

2- Ev Döşemeleri Ve Yatak Takımları

Daltaban Mustafa Paşa'nın kaydına bakıldığında ev içi döşemeler ve yatak takımlarına dair verilerin de bir hayli çok olduğu anlaşılmaktadır. Verilerde yatak, yorgan, minder ve bolca yastık kaydına rastlanmıştır. '1000 akçelik 4 atlas yasdık, 1000 akçelik Bursa yasdık, 23,502 akçelik Yemeni yorgan, beledi minder 2050 ve 9000 akçelik telli Hâtâyî yorgan' bunlara örnek olarak verilebilir. Bunların içinde en dikkat çeken altı çift olduğu belirtilen 53.100 akçe değerindeki 'Venedik işi yasdık'tır. Bir takım olduğu düşünülen bu yastıkların, Daltaban'ın evinin nadide eşyalarından olduğu söylenebilir.

Daltaban Mustafa Paşa'nın evine misafir olduğumuzu hayal ettiğimizde sade bir oda ile karşılaşacağımız anlaşılmaktadır. Yerde yaygı olarak orta keçeleri serilidir. Bunların genelde çeşitli değerlerde olabilen Acem keçeleri olduğu görülmektedir ki bir kayıta değeri 17,500 akçe olarak gösterilmiştir. Bunun yanında Selanik keçelerinin de varlığı tespit edilmiştir. Keçelerle ilgili dikkat çeken '2400 akçelik Molla Bey keçesi'dir. Buradan bazı eşyaların nereden geldiği ya da kim tarafından yapıldığıyla ilgili fikir edinilebileceği düşünülmektedir. Bir diğer kaydın da 'Acem yan keçesi' şeklinde tutulduğu bununda muhtemelen –belki de duvar kenarına yaslanılmak için kullanılıyordu- işlevinin farklı olduğu düşünülmektedir. Yerde keçelerin üstünde ya da farklı mahallerde kilimlerin de serili olduğu da tahayyül edilebilir. Bu noktada çeşitli değerlerde Bağdadî, Türkmanî ve Timurcu kilimler kayda değerdir. Tıpkı keçede olduğu gibi 'Bağdadî yan' da tespit edilmiştir ki muhtemelen aynı işlevdedir. Bir de küçük halı olarak tanımlanan 9000 akçe değerinde 'Uşşakê kalişesi' ve 16,500 akçe değerinde kebîr olarak tanımlanan 'Edirne Kalişesi' bulunmuştur. Yanlarda oturmak için bulunan minderlerin üzerlerine de şiltelerin olduğu anlaşılmaktadır. Şiltenin bazen de döşekle beraber fiyatlandırıldığı görülmüştür.

Daltaban'ın eşyaları arasında minder yüzü, yer minderi örtüsü olarak tanımlanan 'mak'ad'a rastlanmıştır. Mak'adlarda daha çok çuha kumaşın kullanıldığı anlaşılmıştır. Bazısında da iğne ile yapılan bir tür nakış tanımının yapıldığı sûzenî kumaşların tercih edildiği görülmüştür. Bu eşyanın fiyatı çok geniş bir yelpazede olabilmektedir. 'çuka mak'ad 5500, 2 sade çuka mak'ad 25,600, sûzenî makad 8100, sûzenî yan mak'ad 43,500, defa sûzenî mak'ad yan 30,270', örneklerinde olduğu gibi. Dolayısıyla mak'adların Daltaban'ın evinin içindeki ihtişamı sergilemenin yollarından biri olduğunu söylemek mümkündür.

⁶⁹ Hatay kumaşı. Parlâtır, a.g.e., s. 596. Bir tür ipekli kumaş. Koçu, a.g.e., s. 129.

⁷⁰ Bu ibareye başka çalışmalarda da rastlanılmıştır. Ama neden bu şekilde söylendiğine dair bu çalışmada da açıklama yoktur. Bkz. Sultan Murat Topçu, 'Köprülüzade Abdullah Paşa'nın 15 Cemadiel-evvel 1133-M.14 Mart1721 Tarihli Vakfiyesi'ne Göre İmar Faaliyetleri ve Bani Kişiliği', *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.4, Sa. 17, s. 410.

⁷¹ Genellikle kırmızı zemin üzere sarı çubuklu bir tür kumaştır. Koçu, a.g.e., s. 10.

Daltaban Mustafa Paşa'nın kapıları, pencereleri ve hatta ocakları perdelidir. Bunlarında genellikle yünlü olan çuha kumaştan yapıldığı anlaşılmaktadır. Ocak perdelerinde de çuha ile birlikte kılabdanlı⁷² kumaşın tercih edildiği görülmüştür. Perdelerin içinde beklide değerinden ötürü en dikkat çeken '50,000 akçelik Mardin perde' dir.

İskemle ve çekmeceler Daltaban Mustafa Paşa'nın eşyaları arasında tespit edilen ev eşyalarındandır. İskemlelerinin yapımında ceviz ve mermerin kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bunun dışında 3600 akçe değerindeki çekmecesinin ve 2000 akçe değerindeki bir iskemlesinin sandıkkâri olduğu belirtilmiştir. Bunun yanında iskemlelerin üzerine bir örtünün konulduğu 'iskekle örtüsü' kaydından anlaşılmıştır.

Daltaban Mustafa Paşa'nın eşyaları içinde çokça dikkat çeken unsurlardan biri seccadelerdir. 'Mibrabl ? 34000, Mardin 5000, şal 7200 Sakızlı seccade 15,050' bunların örnekleri olarak verilebilir. Bir diğer dikkat çekici unsur evin aydınlatılmasında kullanılan şamdanlardır. 40,000 akçe değerindeki sim şamdan bu noktada örnek verilebilir. Bunun dışında aydınlatma amaçlı olarak fenerlerin kullanıldığı anlaşılmıştır ki çoğu yıldızlı olarak kaydedilmiştir.

Daltaban Mustafa Paşa'nın ev eşyaları arasında bir tür örtü olarak tanımlanan ki abdest, kahve, sofraya, yemek, hoşab Mardin gibi işlevsel ve bölgesel çeşitlerinin olduğu anlaşılan makramalar; Mardin, haylu çeşitleri olan peşkirler; dülbend, kırmızı, çuka, Fas, yük örtüsü olarak tanımlanan örtüler; sandal boğça, telli boyama, abdest çukası, telli sofraya, musluk diğer tespit edilen unsurlardır.

3-Mutfak Eşyaları

Mutfak eşyaları bakımından Daltaban Mustafa Paşa'nın hem sayı bakımından hem de değer bakımından oldukça zengin seçimler yaptığı söylenebilir. Bu beklide sofrasında çok sayıda misafir ağırlayan bir vezir için hem işlevsel hem de simgesel bir şey olmalıdır. Sayı olarak bu tür eşyaların çok olması, kalabalık misafir ağırlama veya ev ahalisi ile alakalı olmalıdır. Sunumdaki pahalı parçalar da vezirin şanına yakışan türden çoğu ithal türdendir.

Mutfakta yemek pişirmede kullanılan sahan, tencere, kazan, gibi kaplar tespit edilmiştir. Bunların çoğunun da simden olduğu görülmüştür. Bazılarının '850 dirhem sim sahan 35,100' örneğinde olduğu gibi ağırlıklarına dair bilgi verilmiştir.

Daltaban Mustafa Paşa'nın ithal kap kacakları arasında fağfûr ürünler dikkat çekmektedir. Fağfûr Çin'den gelen porselen kap kacağa verilen isimdir⁷³. Belirtmek gerekir ki 18. Yüzyıl Osmanlı toplumunda genellikle zenginlerin evinde bulunabilen eşya grubunun içinde yer alır. Bu kapların türleri ve fiyatlarıyla ilgili örnek olarak 'fağfûr tuzluk gül-âb-dân 3000, fağfûr fincan 1200, fağfûr kadeh 1005, fağfûr leğen ibrik 4300, 10 fağfûr fincan 1300, fağfûr tabak 1000, 3 sağır fağfûr gül-âb-dân 1500, buhur-dân' verilebilir. Bunun yanında 40 adet fağfûr tabak ve kâsenin, 80 sağır ve kebîr minekâri tabak kâse ile birlikte 304,000 akçeye fiyatlandırıldığı görülmüştür ki bu oldukça yüksek bir meblağdır. Bunun dışında büyük çanak olarak tanımlanan iki tane 'Şam dirg' tespit edilmiştir ki birinin değeri 10,600 akçedir.

Daltaban Mustafa Paşa'nın eşyaları arasında çokça sim kapkacağa da rastlanmıştır. Bunların örnekleri 'sim kavanoz 2980, sim fincan zarfi, 15 dirhem sim gül-âb-dân 7590, 125

⁷² Kılabdani: Dokumasında sırma ve tel kullanılan ipek ve pamuklu kumaş. Parlartır, a.g.e., s. 893.

⁷³ Parlartır, a.g.e., s. 432.

dîrbem sim nemek-dân 9017, sim buhur-dân 18,590' şeklindedir. Yine takım olduğu düşünülen 26,460 'sim gülabdan ve buhurdan' sim ürünlerin içinde en dikkat çekenidir.

Altının da kap kacağın da Daltaban'ın mutfağının en nadide parçalarında kullanılan madenlerden olduğu anlaşılmaktadır. 8400 akçe değerindeki 14 miskal altın fincan zarfi bunun örneklerindedir. Kahve ve kahve takımları bakımından Daltaban Mustafa Paşa'nın farklı özellikteki kapkacağı dikkat çekicidir. Mesela 31.100 akçe değerindeki 'Çargel direkli fincan'ı, 250 akçe değerindeki 'lüle? fincan'ı, 3100 akçe değerindeki 'Çargel direkli fincan'ı, 3000 akçe değerindeki 'kapaklı yemeni fincan'ı, 1500 akçelik 'Yemeni fincan'ı, 650 akçe değerindeki 'sarı fincan'ı gibi. Bu noktada bazılarının 'asma' olduğu belirtilen kahve ibriklerinin de belirtilmesi gerekmektedir.

Yaklaşık 70,000 akçe değerinde bakır kapkacağının toplu olarak satıldığı görülen Daltaban Mustafa Paşa'nın, çoğu takım olan; bazıları minekârî, sırlı ve yaldızlı olarak tanımlanan leğen ibrikleri sıkça rastlanan kaplardandır. Tas, kâse, güğüm, saç ayak, matara, sini, lenger, fanus da kaydedilmesi gereken kaplardandır. Bu kapların bazılarının bir servet değerinde olabildiği görülmüştür. Mesela 125,000 akçe değerindeki 3 çargel? kâse gibi.

4- Askeri Malzemeler

Daltaban Mustafa Paşa'nın bir askeri sınıf üyesi olarak çok sayıda çeşitli özelliklerde ateşli, delici ve kesici silahlarının olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında eşyaları arasında tuğ, sancak ve âlemlerinin de olduğu görülmüştür.

Silah mahiyetini taşıyan araçlardan çokça tespit edilen tüfenkler bahsedilmeye değerdir. Çoğu sadece 'tüfenk' şeklinde kaydedilen bu silahların, değeri 16,000 akçe olan 'Elbac Mustafa işi tüfek' ve 35,000 akçe değerindeki '4 sandukkârî tüfenk' çeşitlerinin olduğu da görülmüştür.

Silahların içinde çok sayıda rastlanan bir başka çeşit kılıçlardır. Bazılarının detaylıca tarif edilerek kaydedilmiştir. Mesela değeri 10,000 akçe olan 'Kara hind kılıcı', 25.100 akçelik 'Zer sablı kılıç', 16,000 akçelik 'sim kılıç' gibi. Daltaban Mustafa Paşa'nın üç kılıcının da altından yapıldığı anlaşılmıştır bunlardan birinin gergedan kabızlı olduğu ve değerinin 68,000 akçe olduğu tespit edilmiştir. Bir diğerin de burnu taşlı olarak tarif edilmiştir ve değeri 50,500 akçedir. Sandal kabızlı olan 103,000 akçe değerindeki altın kılıcının gerçekten servet mahiyetinde olduğu anlaşılmaktadır. Bir de 48,000 akçe değerinde 'minah yakut taşlı altın kama' da bahsedilmeye değerdir. Bu servet mahiyetindeki altın kılıçların Tülay Artan tarafından, savaş alanında düşmanla çarpışmaktan ziyade, kudretini sergileme maksatlı olarak kullanıldığı ifade edilmiştir.⁷⁴ Rastlanılan bir diğer silah gaddâredir. Ağır ve iki taraflı keskin kılıç olarak tanımlanan gaddârenin bazılarının özelliklerinin tarif edildiği görülmüştür.⁷⁵ 'Sim kabızlı gaddâre 9200 akçe, sim çukadar gaddâre 26,000 akçe' gibi. Daltaban Mustafa Paşa'nın bir tane de 12,100 akçelik hançeri tespit edilmiştir.

Daltaban Mustafa Paşa'nın silahları arasında çoğu simden topuzlara rastlanmıştır. Ucu tokmaklı savaş aleti olarak tanımlanan topuzların fiyatlarının ortalama 4000 ile 6000 akçe arasında değiştiği görülmüştür. 12 adet de yaldızlı top vardır. Okluk olarak tanımlanan tır-keş yine bu kısımda ele alınabilecek türlerdendir ve simden yapılan bu

⁷⁴ Artan, 'a.g.m.', s. 311-313.

⁷⁵ Tanım için bkz. Parlatur, a.g.e., s. 482.

tür-keşlerin değerlerinin yaklaşık 40,000 akçeye ulaşabildiği görülmüştür. Yine simden yapıldığı anlaşılan bir diğer savaş aleti, zırhlardır. Altı adet tespit edilen zırh fiyatlarının 22,000 akçeye ulaşabildiği tespit edilmiştir. Bunun gibi bir adet de ‘*simli mor kadife yanca*⁷⁶ 13,000 akçe’ Daltaban’ın savaş aletlerinin içinde yerini almıştır.

Osmanlı Devleti’nde ehl-i seyf mensuplarının ileri gelenlerinin statülerini gösterir mahiyette bazı alametlere sahip oldukları bilinmektedir. Mesela tuğ gibi. Tuğ, Türk devletlerinde siyasî ve askerî otoriteyi temsil eden bayrak ve sancak benzeri âlâmet. Hükümdarlık, vezirlik, beylerbeylik, sancak beyliği gibi görev ve memuriyet işareti sayılan tuğların sayısı vazifenin derecesine ve ehemmiyetine göre değişirdi. Osmanlılarda genelde padişahın yedi, sadrazamların beş, vezirlerin üç, beylerbeyinin iki, sancak beylerinin ve mirlivâların birer tuğu bulunurdu.⁷⁷ Daltaban Mustafa Paşa’nın da terekesinde, 4600 akçelik sim toplu tuğ kaydına rastlanmıştır. Bunun yanında 2 adet 700 akçelik çuka tuğ gulafı tespit edilmiştir ki tuğların kullanılmadığında bu gulafın içinde muhafaza edildiği düşünülmektedir.

Bir tür askeri sembol olan alem tereke kaydında ‘*Sim alem*’ şeklinde yer almıştır. Alem, tuğ, bayrak ve sancak gönderleriyle kubbe, külâh ve çatıların tepesine takılan sembol; sınır taşı olarak tanımlanmıştır.⁷⁸ Mustafa Paşa’nın alemlerin değerleri de 15.480 ve 18.648 akçe olarak kaydedilmiştir. Son olarak sancaktan bahsedilebilir. Sancak, ‘*Bayrak, bunun temsil ettiği askeri birlik ve idarî bölge için kullanılan bir terim.*’ olarak tanımlanmıştır.⁷⁹ Mustafa Paşa’nın da 13,100 akçe değerinde 2 sancak 1 bayrak kaydına rastlanmıştır. Bunun yanında 400 akçe değerinde 20 adet sancak gulafı da yer almaktadır.

5- At Ve At Takımları

Daltaban Mustafa Paşa’nın kaydında çok sayıda at vardır. Bunların da kıymet olarak toplamda hayli yekûn tuttuğu anlaşılmaktadır. Bunun yanında 30 atın da İstanbul’dan Edirne’ye gönderildiği belirtilmiştir. Bunların en düşüğü 500 akçe değerindedir. Onunda doru ve topal olduğu kaydı düşülmüştür. En yüksek at fiyatı da 50,000 akçedir. Bu atla ilgili sadece renginin kır olduğu kaydı bulunmaktadır.

Mustafa Paşa’nın geride bıraktığı eşyalardan atlar kadar at aksesuarlarının da bir hayli pahalı olduğu anlaşılmıştır. Pek çok örneği tespit edilen at takımlarının örnekleri üzerinden denilmek istenilen daha iyi anlaşılacaktır. At, Osmanlı toplumunda Orta Asya geleneklerinin devamı olarak önemli bir değer olmuştur.⁸⁰ Diğer yandan at sahipliği, herkeste olabilen bir olgu da değildi. Askerî sınıf üyeleri, için atının takımları tıpkı giyim kuşamdaki bazı objeler gibi, zenginlik ve statü göstergesi olmalıdır. Bunu Daltaban Mustafa Paşa’nın at takımlarından da izlemek mümkündür. Mesela raht, at takımı koşum olarak tanımlanmıştır.⁸¹ Daltaban Mustafa Paşa’nın oldukça pahalı olduğu vurgulanması gereken 126,000 değerindeki ‘*Kebir divan rahtı ve ?*’ gerçekten vurgulanması gereken bir örnektir. Bu takımlarda değerli madenlerle, taşların da kullanıldığı anlaşılmaktadır. Mesela 30,000 akçelik ‘*Minah sim kemer rahtı*’ ve 16,100 akçe değerindeki ‘*Yeşim taşlı baydari sim rahtı*’ örneklerinde olduğu gibi. Bazen de rahtların çeşitli silahlarla

⁷⁶ Para kesesi, savaş sırasında atın iki yanına asılan zırh. Parlatur, a.g.e., s. 1814.

⁷⁷ Tülin Çoruhlu, ‘Tuğ’, TDV İslam Ansiklopedisi, C. 41, S. 331.

⁷⁸ Sorgun Erdem, ‘Alem’, TDV İslam Ansiklopedisi, C. 2, s. 354.

⁷⁹ İlhan Şahin, ‘Sancak’, TDV İslam Ansiklopedisi, C. 36, s. 98.

⁸⁰ Bkz. Yusuf Halaçoğlu, ‘At’, TDV İslam Ansiklopedisi, C. 4, s. 31.

⁸¹ Parlatur, a.g.e., s. 1385.

takım halinde fiyatlandırıldığı görülmüştür. '*Sim kemer midilli raht ve rişme*⁸² ve *gaddâre 40,100 akçe*' örneğinde olduğu gibi. Raht çeşitleri arasında çokça da midilli rahtların olduğu ve yapımında simin kullanıldığı görülmüştür. Bazen de '*sim kemer raht*' şeklinde kaydedilmişlerdir.

At takımları arasında rastlanan bir diğer unsur rikâbdır. Rikâb, ata binmeye yarayan demir ayaklık, üzenği olarak tanımlanmıştır.⁸³Bu noktada 48,000 akçe değerindeki '*minah yakut taşlı altın kakma sim rikâb*' ve 46,500 akçe değerindeki '*sim midilli rikâb*' örnekleri bahsedilmeye değerdir. At takımları içinde değeri 20,000 akçeleri bulabilen kadifeden eğerler, kabzası simden yapılmış kapçılar yer almaktadır.

Son olarak '*kesme*'den bahsetmek gerekir. Kesme, at eğrinin üstüne örtülen örtü adı olarak tanımlanmıştır.⁸⁴ Daltaban Mustafa Paşa'nın eşyaları içinde sıkça rastlanan unsurlardan biridir. Fiyatları da oldukça geniş bir yelpazededir. Kesmelerin her kayıta kumaş özelliklerinin ve geldiği yerin belirtildiği tespit edilmiştir. '*Bağdadî Kesme 18,000, Şam kesmesi 13,500, şal kesme 3000, Sırmalı kırmızı çuka kesme 14,000, kırmızı çuka kesme 26,900, İstanbul çekmesi kesme 6000, Sırmalı çuka kesme 23,000, mermerî çuka kesme 41,000, İstanbul dibası cedid kesme 35,000, Cedid Bağdad kesme 49,100*' örneklerinde görüldüğü gibi. Bazen de atın özelliğine göre kesmelerin yapıldığı tespit edilmiştir. '*İstanbul dibasından midilli kesme 18000*' örneğinden kesmenin kullanıldığı atın cinsi de tespit edilebilmektedir.

6- Sâyebân ve Çadırlar

Sâyebân, büyük çadır olarak tanımlanmıştır.⁸⁵ Daltaban Mustafa Paşa'nın terekisinde, farklı işlevlerde ve ebatlarda pek çok çadır, çerge⁸⁶, oba⁸⁷ ve sâyebânın olduğu görülmüştür. Bunlar, aslında o dönemin şartlarında bir yerden bir yere hareket eden bir vezirin ve aynı zamanda yeri geldiğinde bir kumandanın yolculuk esnasındaki konaklamalarda teçhizatını göstermesi bakımından önemlidir. Ki bu veriler, bir yerden bir yere giderken bu tür kişilerin ne kadar büyük bir yükü hareket ettiklerini de göstermesi bakımından da önemlidir. İncelenen belgeden, Mustafa Paşa'nın çadırlarının öldüğünde yanında olan malları içinde olduğu anlaşılmıştır. Tespit edilenler şu şekildedir:

Bu bölümde en sık rastlanılan veri çadırıdır. Sadece çadır kaydına 9 veride rastlanmıştır. Fiyatları sırasıyla 2000, 4000, 2000, 450, 1500,9100, 460,3500 akçedir. Bunun yanında 6 tane de '*12 hazineli çadır*' kaydı vardır. Değerleri de sırasıyla 4000, 4400, 4000, 4500, 6500, 4500 akçedir. 6 tane onar hazineli çadırın fiyatı da 9600 ve 13 tane sekizer hazineli çadırın değeri 10,400 akçedir. Bir tane3550 akçe değerinde 13 hazineli çadır, bir tane 16,000 akçelik kebîr çadır ve iki tane de 2400 akçe değerinde çadır-ı sagîr tespit edilmiştir. Sonuç olarak küçüklü büyüklü farklı değerlerde çok sayıda çadırın varlığı tespit edilmiştir. Bunun yanında birer tane 550 akçelik Sekban çadırı, 8500 akçelik yemek çadırı, 1000 akçelik matbah çadırı ve 550 akçelik kilâr çadırı vardır ki bunlar da çadırların işlevselliğini göstermesi bakımından önemlidir.

⁸² Zincirden gem. Parlatur, a.g.e., s. 1414.

⁸³ Parlatur, a.g.e., s. 1413.

⁸⁴ Pakalın, a.g.e., C. II, s. 249.

⁸⁵ Pakalın, a.g.e., C. III, s. 132.

⁸⁶ Çadır, derme çatma kulübe, oba. Parlatur, a.g.e., s. 288.

⁸⁷ Ev biçimi birkaç direkli, uzun bölümlü keçeden çadıra verilen addır. Pakalın, a.g.e., C. II, s. 711.

İncelenen verilerde bir tür çadır olan 'oba' kayıtları da vardır. Biri Türkmanî olarak tanımlanmıştır ve 12,000 akçe değerindedir. İki tanesi 'Yemenî' olarak belirtilmiş birinin köhne birinin de mükemmel olduğu notu düşülmüştür. Değerleri 1300 ve 16,000 akçedir. Dört adet de 'mükemmel' oba kaydı vardır ve fiyatları 50,000, 90,000, 8100, 6000 akçe arasında değişmektedir.

Yine bir tür çadır olan çerge de kayıtlarda mevcuttur. Bununla ilgili tespit edilenler '4 sâysis (seyis) çergesi 2240, köhne sâysis(seyis) çergesi 500, çerge 2500 ve matbah çergesi 300' şeklindedir. Bunların dışında bir tane 500 akçelik yemek sâiebânı ve bir tane de mükemmel olarak nitelendirilen ve 120,000 akçelik fiyatıyla bu kaydı onaylayan sâiebân ve otak tespit edilmiştir. Bu kayıtların dışında 10,000 akçe değerinde çadır ve çerge ve otak direkleri; 22,000 akçe değerinde sâiebân tavanı ve şilte tespit edilmiştir.

7- Diğer Unsurlar

Daltaban Mustafa Paşa'nın hayatına dair tespit edilen maddi unsurlar yukarıdaki ana başlıklar altında anlatılabilir. Diğer yandan bu başlıkların altında ele alınamayan faka mutlaka değinilmesi gereken unsurlar da mevcuttur.

Daltaban Mustafa Paşa'nın tereke kaydında 288,000 akçe kethüdasından tahsil edilen nukuttan bahsedilmektedir. Bunun tanında 'taraf-ı mirîden' notuyla devletten 3,200,000 akçenin verildiği anlaşılmaktadır. Bunun yanında 1,440,000 akçe ederinde de İstanbul'da mülk menzilinin satıldığı anlaşılmaktadır. Daltaban Mustafa Paşa'nın yukarıda sayılan eşyalarının yanında sim bazibendi, sim çavuş çelengi 19 çift şatır tozluğu, sandal ağaç parçası, 4 keman-ı Mısırsisi, bir miktar ceviz-i bevâ⁸⁸sı 9 şatır-ı filâdur⁸⁹u, hurde mercan dizisi, meşini, 2 mushaf-ı şerifi, 7 Türmani kitabı, çuka tahterevan örtüsü, ayaklı sandığı, matarası, sim mikrası, mum sofrası bahsedilmeye değerdir. Bu noktada dikkat çeken bir başka kayıt 101,280 akçe değerindeki odun bahasıdır.

Sonuç

Üst düzey devlet görevlileri ve saray mensuplarının geride bıraktıkları mallar üzerinden bu güne kadar pek çok çalışma yapılmıştır. Bunun yanında herhangi bir Şer'îye Sicilindeki verileri tarayarak yapılan çalışmada toplumun her kesiminden insanın hayatına inen çalışmalar da vardır. Bu iki farklı çalışma tarzı bazı sonuçlara varılmasını sağlamıştır. Mesela lüks mallar hariç ev içi unsurlar ve giyim kuşamda her iki kesimde de benzer malların varlığı tespit edilegelmiştir. Farklılık malların kalitesinden, çeşitliliğinden, sayıca azlığından ve çokluğundan kaynaklanmaktadır. Yani her iki kesimin de mutfağında tencere kazan; giyiminde don, gömlek, entari vardı. Fakat değerleri ve sayıları kişinin servetiyle orantılıydı.

Daltaban Mustafa Paşa'nın incelediğimiz kaydının malvarlığının borçlarını ödeyecek kadarından oluştuğunu belirtmek zoruridir. İncelediğimiz kayıttaki mal varlığı 15,877,581 akçedir. Bu mallardan hissedilen ise şunlardır. Daltaban Mustafa Paşa'nın giyim kuşam unsurlarına baktığımızda zengin bir gardırobunun olduğunun hayal edebiliriz. Zenginliğini açıkça sergilediği parçalar ise kürkler, kaftanlar ve kemerlerdir. Gözünüzün önüne beline taktığı altın kemeri ve gülpembe kumaşla kaplı pahalı kürkü gelebilir. İçine giydiği giysiler şüphesiz kaliteli kumaşlardandır.

⁸⁸ Güzel koku. Parlatur, a.g.e., s. 188.

⁸⁹ İnce katranlı halat. Parlatur, a.g.e., s.467.

Ev içi unsurlara baktığımızda yukarıda bahsedilen pek çok çeşidin hem sayı hem de kalite bakımından fazlalığı dikkat çekicidir. Bu noktada en çok paranın porselen ithal kaplara gittiğini ve bu tür malların ancak zenginlerin terekelerinde bulunabileceğini söylemek gerekir. Bu kaplar, devlet yönetiminde en üst mertebelere gelebilen birinin zenginliğini yaşamasının ve konuklarına sergilemesinin en iyi yollarından bir olmalıdır.

Askeri sınıf üyesi bir vezirin, silah ve atlarının bulunması gayet doğaldır. Görülen o ki bazı silahlar üzerindeki mücevherler dolayısıyla sadece savaş aleti olmanın çok ötesindeydi. Daltaban'ın beline kuşandığı altın kılıcı ya da mücevherlerle müzeyyen kaması silah olmanın ötesinde manalar taşımaktaydı. Aynı şey çok sayıda çoğu simden yapılmış at takımları ve değerli kumaşlardan yapılmış servet değerindeki kesmeler için de geçerlidir. Çok değerli kıyafetlerinin içinde atının üstünde giderken, simden yapılmış ve yer yer mücevherlerle müzeyyen at takımları ve en değerli kumaştan yapılmış kesmeler, bir kişinin bütün dikkatleri üzerine çekmesine yetecek cinstendir. Tespit edilen sancak, bayrak ve alemler de Daltaban Mustafa Paşa'nın üst düzey bir yönetici olmasını en iyi anlatan unsurlardandır.

Daltaban'ın eşyaları içinde değer olarak servet niteliğini taşıyabilen çadır ve sayebanlara gelince elde edilen veriler, bir yerden bir yere geniş bir görevli gurubuyla hareket eden vezirin teçhizatını göstermesi bakımından önemlidir. 120,000 akçelik sâyebân ise aynı dönemde Edirne'de yaşayan pek çok kişinin ulaşamadığı bir servettir.

Son olarak elbiselerinden renkli giyinmeyi sevdiğini hissettiğimiz Daltaban Mustafa Paşa'nın bazı malları onun renkli ve incelikli de bir hayatı sevdiği hissettirmektedir. Mesela, buhur-dânlar, kokulu odunlar, kemanlar gibi. Cevval bir askeri yönetici olan Daltaban Mustafa Paşa, beklide evinde köşesin çekildiğinde hoş kokuların verdiği rahatlıkta keman sesinin eşliğinde rahatlamayı tercih edenlerdendi. Belki de bu ortam, gelen misafirlerini rahat hissettirmek ve eğlendirmek için sağlanırdı. Bilinmez fakat hayal edilebilir.

KAYNAKÇA

Kaynak

Edirne Şer'îye Sicili No 89, s. 87-90.

Kitap ve Makaleler

- ABOU-EL-HAJ, Rifa'at 1703 İsyanı Osmanlı Siyasetinin Yapısı, Çev. Çağdaş Sümer, Ankara, 2001.
- ARGIT, Betül İspirli, 'Osmanlı İstanbul'unda Giyim Kuşam', *Antik Çağlardan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, Ed. Coşkun Yılmaz.
- ARTAN, Tülay, '18. Yüzyıl Başlarında Yönetici Elitin Saltanatın Meşruiyet Arayışına Katılımı', *Toplum ve Bilim*, 83 Kış 1999/2000.
- AYVERDİ, İlhan, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul, 2010, s. 603.
- BAĞBARS, Sebahat, 'Padişah Kaftanları Neden Bu Kadar İhtişamlı?', *Popüler Tarih*, Sa. 64, Aralık 2005.
- BOZKURT, Nebi, 'Kıyafet', *İslam Ansiklopedisi*, C. 25, s. 508.
- CANBAKAL, Hülya, 'Barkan'dan Bu Yana Tereke Çalışmaları', *Vefatının 30. Yıldönümünde Ömer Lütfi Barkan, Türkiye Tarihçiliğine Katkıları ve Etkileri Sempozyumu*, İstanbul 2009, s. 1-7.

- ÇORUHLU, Tülin, 'Tuğ', **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 41, s. 331.
- D'OHSSON, M. De M., **18. Yüzyıl Türkiye'sinde Örf ve Adetler**, Çev. Zerhan Yüksel, Tarihsiz, (Tercüman 1001 Temel Eser).
- ER, Dilek Himam - SİPAHIOĞLU, Oya, 'Kostüm Kitaplarında Osmanlı Giysileri Üzerine Bir Değerlendirme', **GSF Sanat Dergisi**, Sa. 24, 2014.
- ERDEM, Sorgun, 'Alem', **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 2, s. 354.
- GÖRÜNÜR, Lale - ÖGEL, Semra, 'Osmanlı Kaftanları ile Entarilerinin Farkları ve Kullanışları', **itü dergisi/b Sosyal Bilimler**, C. 3, Sa. 1, 2006.
- HALAÇOĞLU, Yusuf, 'At', **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 4, s. 31.
- HİMAM, F. Dilek, '16. Yüzyıl Giysi Tarihi Yazımı Üzerine: Giysilerde Doğu-Batı Etkileşimi, Egzotizm ve Güç', **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sa. 29, 2013.
- İNALCIK, Halil, **Türkiye'de Tekstil Tarihi Üzerine Araştırmalar**, İstanbul, 2008.
- KARACA, Filiz, 'Kürk', **İslam Ansiklopedisi**, C. 26, s. 569.
- KILIÇ, Orhan, 'Harputlu Hacı Osman'ın 1725 Tarihli Terekesi ve Düşündürdükleri', **Turkish Studies**, Volume 2 /1 Winter 2007, s. 17-26.
- KOÇU, Reşad Ekrem, **Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü**, Ankara, 1967.
- Lady Montagu, **Şark Mektupları**, Haz. Dursun Gürlek, İstanbul, 2008.
- NEUMANN, Christoph K., 'Birey Olmanın Alameti Olarak Tüketim Kalıpları: 18. Yüzyıl Osmanlı Meta Evreninden Örnek Vakalar', **Tarih ve Toplum**, Bahar 2009.
- OĞUZ, Gülser, *Tereke Kaydımdan Hareketle Bir Osmanlı Vezirinin 18. Yüzyıl Başlarındaki Yaşam Tarzı: Amcazâde Hüseyin Paşa*, **Milli Folklor**, Sa. 88, 2010, s. 91-100.
- OĞUZ, Gülser, **Bir Osmanlı kentinde Taşınır ve Taşınmaz Mal Varlığına Dayalı Servet Analizi: Edirne Örneği**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2013.
- OĞUZOĞLU, Yusuf, 'Sicillerdeki Tereke Kayıtlarının Kültürel Malzeme Olarak Değeri', **III. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, Ankara 1985, s. 1-5.
- OS, Nicole van, 'Yenileşme Döneminde Gündelik Hayattan Çizgiler Milli Kıyafet: Müslüman Osmanlı Kadını ve Kıyafetinin Milliyeti', **Türkler Ansiklopedisi**, C.14, s. 237-238.
- ÖGÜN, Tuncay, 'Müsâdere', **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 32, s. 37-38.
- ÖZCAN, Abdülkadir 'Daltaban Mustafa Paşa', **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 8, s. 433-434.
- ÖZCAN, Abdülkadir, 'Daltaban Mutafa Paşa', **Tarih Enstitüsü Dergisi**, Sa. 13, Sene 1983-1987.
- ÖZCAN, Tahsin, 'Muhallefât', **İslam Ansiklopedisi**, C. 30, s.406-407
- ÖZTÜRK, Sait, 'Kassam', **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 24.
- PAKALIN, Mehmet Zeki, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri ve Terimleri Sözlüğü**, c. II, İstanbul 1993.
- PARLATIR, İsmail, **Osmanlı Türkçesi Sözlüğü**, Ankara, 2006.
- SABEV, Orlin, 'Osmanlı Toplumsal Tarihi İçin Değerli Kaynak Teşkil Eden Tereke ve Muhallefat Kayıtları', **Osmanlı Coğrafyası Kültürel Arşiv Mirasının Yönetimi ve Tapu Arşivlerinin Rolü Uluslar arası Kongresi**, İstanbul 2012, s. 259-272.
- ŞAHİN, İlhan, 'Sancak', **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 36. s. 98.

- ŞİMŞEK, Eyüp, '18. Yüzyılın Başında Trabzon'da Giyim (1700-1725), *Mavi Atlas GŞÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Güz 2013, Sa. 1.
- TELCİ, Cahit, 'Muhassılın Serveti: Aydın Muhassıları Polad Mehmed ve Veli Paşa'nın Muhallefâtları', *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XXIV, Sa. 2, 2009.
- TEZCAN, Hülya, 'Osmanlı Dokumacılığı', www.tarihtarik.com.
- TEZCAN, Mahmut, 'Giyim Olgusuna Sosyo Kültürel Bakış ve Türklerde Giyim' *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Sa. 1, C. 16, 1983.
- TOPÇU, Murat, 'Köprülüzade Abdullah Paşa'nın 15 Cemadiel-evvel 1133-M.14 Mart 1721 Tarihli Vakfiyesi'ne Göre İmar Faaliyetleri ve Bani Kişiliği', *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.4, Sa. 17.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı *Osmanlı Tarihi*, IV. Cilt, 1. Bölüm, Ankara, 1982.
- ÜLGEN, Aygün, 'Osmanlı Kuyumculuğu', *Osmanlı*, C.11.
- ÜREKLİ, Bayram – BİZBİRLİK, Alpay, 'Karaman Valisi Çelik Mehmet Paşa'nın Terekesi', *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sa. 1, 1994, s. 175-226.
- VON J., Hammer, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. III, İstanbul, 2008.